

Η ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΑΤΑΝΑ ΘΕΩΡΙΑ ΕΝ ΤΗ ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ (*)

ΥΠΟ

Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, δ. Θ.
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Ἐκ τῆς προηγήθεισης ἐξετάσεως τῆς περὶ τῶν δικαιομάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρίας, ἀνακύπτει πρῶτον ἡ κεντρικὴ θέσις, ἣν κατέχει ἐν αὐτῇ τό τε πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Διαβόλου,

Ὁ Σατανᾶς ἀποτελεῖ τὴν ζοφερὰν μορφήν, ἥτις, τοῦ Θεοῦ ἄλλοτριωθεῖσα, ἐγένετο τῆς κακίας ὁ προσωπικὸς φορέας, ὁ πολέμιος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν αὐτοῦ βουλῶν, ὁ ἐπίβουλος τῆς δημιουργίας ἀπάσης, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ λογικοῦ αὐτῆς δημιουργήματος, τοῦ ἀνθρώπου¹.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 237 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ περὶ ὑπάρξεως τῶν δαιμόνων δόξα εἶναι ἄρθρον πίστεως πολλαχοῦ τῆς ἀγ. Γραφῆς ἱστορούμενον καὶ πολυειδῶς ἐν τῇ ἱερᾷ Παραδόσει ἐπιμαρτυρούμενον, ὁμῶς ἡ διδασκαλία αὐτῆ τῶ γυμνῶ λόγῳ προσπίπτει τὰ μάλιστα μυστηριώδης καὶ ἀκατανόητος. Πῶς ὁ ὑπὸ τοῦ παναγάρχου, πανσόφου καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ πλασθεὶς ἄγγελος, ἀγαθὸς κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ συγγενὴς τῶ Θεῷ διὰ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ προσόντων καὶ χαρισμάτων, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ μάλιστα εὐεργετηθεὶς καὶ εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα τῆς παρ' αὐτῷ λειτουργίας καὶ διακονίας τιμηθεὶς. ἄγεται ἐν στιγμήν εἰς τὸ παράτολμον διάβημα τῆς κατὰ τοῦ θελοῦ θελήματος ἐπαναστάσεως, τοῦθ' ὅπερ πλείστην ἐμφάνει τῆς φύσεως τραχύτητα, ἐγωιστικὴν πάρωσιν καὶ διαστρέβλωσιν συνειδήσεως, παραμένει ἄπορον τῇ διανοίᾳ ἡμῶν. Ἡ κατάχρησις τῆς ἐλευθερίας δὲν ἐπιλύει τὸ πρόβλημα, καθ' ὅσον θὰ ἀνέμενέ τις ὅτι ὁ λογικὸς καὶ ἐλεύθερος ἄγγελος θὰ ἤγατο μ ἄ λ λ ο υ εἰς τὴν παρὰ τῷ Θεῷ παγίωσιν τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ βουλήσεως ἢ εἰς τὴν κατὰ τῆς θείας βουλῆς ἀνταρσίαν, ἐπιδείξας κακίας ὧν ἑστέρητο κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς φύσεως αὐτοῦ προκοδότησιν, ὧν σχετικῶς ἀγαθός. Ἐὰν μὲν εἶχεν ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ τὸν ἐγωισμὸν καὶ τὴν ἀλαζονείαν, καταλήγομεν εἰς τὸ ἄτοπον συμπέρασμα, ὅτι ἐπλάσθη κακὸς ὑπὸ τοῦ παναγάρχου Θεοῦ. Ἐὰν πάλιν ἀπλῆν εἶχε τὴν τάσιν πρὸς τὰς κακίας ταύτας, πάλιν ἐμμέσως τοῦ κακοῦ αἴτιος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, τοῦθ' ὅπερ βλάσφημον. Ἐὰν δὲ ὁ πρῶτος ἄγγελος τῶν τοιούτων τῆς φύσεως κακῶν ἐκαθάρσει, οὐδαμῶς δ' ἐκτὸς τῆς φύσεως αὐτοῦ ὑπῆρχε τὸ κακόν, ὡς τις ἀρχὴ τῶ ἀγαθῶ ἀντιμέτωπος, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ δυϊσμοῦ, ὅπερ θεωρῶν οὗτος νὰ τεχνᾶται ἐσωτερικῶς καὶ νὰ μηχανεῦται τὴν κακίαν εἰς ταύτην ἀκολουθῶν, παραμένει ἄπορον πῶς ἀνεδείχθη τῆς κακίας ὁ ἐφευρέτης καὶ πρωταθλήτης. Τὸ περὶ τῆς ὀντολογίας τοῦ κακοῦ πρόβλημα καλύπτεται, ὡς εἰκόσ, ὑπὸ τοῦ ζοφώδους τοῦ μυστηρίου πέπλου, καλεῖται δ' ὁ πιστός ὅπως ἀπολυπραγμονήτως συγκατατεθῆ εἰς τὴν σχετικὴν τῆς θείας ἀποκαλύψεως πίστιν,

Ὁ ἐπίβουλος καὶ φθονερός ὄφεις, παραπλανήσας, ὑπήγαγε τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὴν ἀπεχθῆ αὐτοῦ ἐξουσίαν, ποικιλοτρόπως κατατυραννῶν καὶ πολυειδῶς βασανίζων. Εὐνόητον ὄθεν ὅτι ὁ Κύριος, σαρκωθεὶς, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα καταλύσῃ τοῦ Διαβόλου τὸ κράτος, ἐπιστρέψῃ δὲ τοὺς παρ' αὐτῶ δεσμίους ἐπὶ τὸν Θεόν¹. Ἡ διδασκαλία αὕτη, οὐδὲν τὸ ἀνάρμοστον ἔχουσα, ἀπστελεῖ γραφικὴν δόξαν² ἐκ τῶν θεμελιωδεστέρων, ἐπὶ τῶν κεντρικῶν βαίνουσα γραμμῶν τῆς δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Σατανᾶς ἀποτελεῖ προσωπικότητα ἀληθῆ, δύναμιν ἀντιτασσομένην εἰς τὰς βουλὰς τοῦ Ὑψίστου. Ἀνάγκη, λοιπόν, ὅπως ὁ Κύριος διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου θέσῃ τέρμα εἰς τὸ ἀπεχθές τοῦ Διαβόλου ἔργον, λυτρούμενος τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἀθλίας παρὰ τῷ ἀντιδικῷ δουλείας³. Ἡ ἔννοια, κατὰ ταῦτα, τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πάλης, ὡς καὶ τῶν ἀντιστοίχων νίκης ἢ ἡττης, εἶναι ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἐκδηλος. Ἐφ' ὅσον ὁ Διάβολος εἶναι πολέμιος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐξουσία ὑφ' ἣν εἶναι ὑποτεταγμένη ἡ ἀμαρτωλὸς ἀνθρωπότης, εἶναι εὐνόητον ὅτι ὁ Λυτρωτὴς δεόν νὰ παλαίσῃ κατὰ τοῦ κρατοῦντος, νὰ νικήσῃ τοῦτον καὶ νὰ καταργήσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ⁴. Ἡ ἀνάγκη αὕτη εἶναι ἐπιτακτικῆ. Ἐκ τῆς ἐπόψεως δὲ ταύτης ἐξηγεῖται καὶ ἡ μεγάλη θέσις, ἣν ἀνευρίσκει ἡ διδασκαλία αὕτη ἐν ταῖς σωτηριολογικαῖς τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀντιλήψεις, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐν τινι μέτρῳ ἐξηγοῦνται αἱ ποικιλίαι ἐκ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας ἀποκλίσεις τῶν προμνησθέντων Πατέρων, ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῶν ὅπως ἐμβαθύνωσι καὶ ἐπεξηγήσωσι τὸν τρόπον, δι' οὗ ὁ Σωτὴρ χειροῦται τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐλευθεροῖ τὸν ἄνθρωπον.

Ὅτι δὲ ὁ ὅλος βίος τοῦ Σωτῆρος ἀποτελεῖ, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ πάλην κατὰ τοῦ Διαβόλου, εἶναι ὁμοίως φανερόν. Κατὰ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας, ἐν ταῖς κεντρικαῖς στιγμαῖς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος παρατηρεῖται ἀγὼν καὶ νίκη κατὰ τοῦ Σατανᾶ. Ἡ θεία τοῦ λόγου ἐνσάρκωσις, ἡ εἴσοδος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν, ἡ σύλληψις τοῦ Θεοῦ

παντοιοτρόπως δέ, τῇ θεῖᾳ ἀρωγῇ ἐπιβοηθούμενος καὶ ἐνισχυόμενος, πολεμήσῃ κατὰ τοῦ ἐπιβόλου τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐτυχίας, κατὰ τῆς ποικίλης κακίας, ἥτις τοσοῦτον δαψιλῶς ἐμφωλεύει εἰς τε τὴν πεπτωκυῖαν αὐτοῦ φύσιν καὶ τὴν κοινωνίαν ἐν ἡ ζῆ.

1. Πρξ. 26₁₈, Κολ. 1₁₈. — Ὁ Aulen ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Christus Victor» χαρακτηρίζει τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν δαιμόνων ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς τὴν κλασσικὴν παράδοσιν ἐν τῇ Σωτηριολογίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας (παρὰ Turner, μν. ἔρ. σ. 49).

2. Κολ. 1₁₈, Ἰωάν. 12₃₁, 14₃₀, Α' Ἰωάν. 3₈: «Εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου».

3. Ὁριγ. c. Cels. lib. VIII, 54, 64, P. M. Gr. 1597, 1613 — In Exod. hom. VI, 6, P. M. Gr. 12₈₃₆.

4. Χρυσοστ, In Epist. ad Coloss. c. 11, hom. VI, P. M. Gr. LXII, 340 - 341.

ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, ἀποτελοῦσιν ἤδη νίκην κατὰ τῶν δαιμόνων¹.

Ἐν συνεχείᾳ, σημαντικὸν μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἀσχολεῖται περὶ τὸν Διάβολον, ἐν ᾧ δὲ θαύμασιν ὁ Σωτὴρ ἰάται τοὺς ὑπὸ τὴν χαλεπὴν μάστιγα τοῦ τυράννου καταδυναστευομένους, διαλάμπει ἡ βασιλικὴ τοῦ Χριστοῦ κυριότης, ἡ συντρίβουσα τὸ κράτος τοῦ πονηροῦ.

Τοῦτον χειροῦται, ἄλλως, ὁ Κύριος καὶ ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου. Ἀποτολήσας ὁ ἀρχαῖος δράκων νὰ ἐξακοντίσῃ τὰ βέλη αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἀναμαρτήτου, ὑπέστη παρ' αὐτοῦ ἤτταν χαλεπὴν καὶ ἐπώδυνον. Ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁ Διάβολος, πλησιάζας τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν ποικίλων μέσων τῆς δολίας τέχνης αὐτοῦ πειραθεὶς νὰ παρελύσῃ τὸν Θεάνθρωπον τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἐβλήθη ὑπὸ τῆς ἀκαταβλήτου δυνάμεως τοῦ Σωτῆρος, ἠττηθεὶς κατὰ κράτος ἐν τῇ πάλῃ. Οἱ ἐν τοῖς συνοπτικοῖς εὐαγγελίοις ἱστορούμενοι πειρασμοὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελοῦσι νίκην αὐτοῦ περιφανῆ κατὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀνομίας².

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἕτεροι σπουδαῖοι τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου σταθμοί, ὁ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατος, ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος καὶ ἡ ἐκ τῶν νεκρῶν ζωηφόρος αὐτοῦ ἀνάστασις, ἀποτελοῦσι νικητήρια κατὰ τοῦ κράτους τοῦ Διαβόλου-πλήγματα. Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Κύριος καταργεῖ τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐκπορθεῖ καὶ καταστρέφει τὸ κράτος τοῦ πονηροῦ, διὰ τοῦ θανάτου δ' αὐτοῦ θανατοῖ τὸν θάνατον³. Ἡ εἰς Ἄδου πάλιν κάθοδος τοῦ Λυτρωτοῦ ἔχει, πλὴν τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ πεπεδημένα πνεύματα, καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου κατὰ τῶν δαιμονίων δυνάμεων. Τέλος, ἡ ἐκ τῶν νεκρῶν τοῦ Σωτῆρος ζωηφόρος ἀνάστασις ἀποτελεῖ τὴν περιφανέστεραν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς δυνάμεως τοῦ μαροῦ, δι' ἧς συνεῖχεν ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ πάντας τοὺς ἀποθνήσκοντας⁴.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὑγιᾶ στοιχεῖα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρίας. Κρίνοντες ὅμως ταύτην γενικώτερον πολλὰ ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς τὰ ἐπιλήψια στοιχεῖα, τὰ καθιστῶντα αὐτὴν ἀπαράδεκτον ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἔννοια τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σαταναῖ, ἐξ ἧς καὶ ἡ ὀνομασία τῆς θεωρίας, εἶναι κατὰ πάντα λόγον ἀσύστατος καὶ ἀπαράδεκτος, ἀπάδουσα εἰς τὴν ὀρθὴν περὶ Θεοῦ καὶ δημιουργίας ἔννοιαν τῆς πί-

1. Κατὰ τὸν Ὀριγῆνην ἡ εἰσόδος τοῦ Λόγου ἐν τῷ κόσμῳ ἔπρεπε νὰ γίνῃ, ἀφοῦ διεσπᾶτο προηγουμένως συμπαγῆς τεῖχος οὐρανίων δαιμονίων δυνάμεων (c. Cels. 1. 60). Τὰ αὐτὰ που καὶ παρὰ Μεθοδίου τῷ Ὀλύμπου (Symp. 111. 6). Τὴν ὑπὸ τῶν Μάγων δὲ προσκύνησιν τοῦ θεοῦ Βρέφους οἱ Ἱεροὶ Ἰγνάτιος καὶ Ἰουστίνος ἐξηγοῦσιν ὡς νίκην τῆς ἀληθείας κατὰ τῆς ἀστρολογίας (Ἰγνατ. πρὸς Ἐφεσίους XIX. I.—Ἰουστίνου, Διάλογος ΙΧΧVIII, 9).

2. Θεοδώρ. De inc. Dom. ιγ', ιδ', ιε', P.M. Gr. 75 1437 - 1444.

3. Ἀθανάσιος. De Inc. XXX 2, Κύριλλ. Ἱεροσ. Orat. Cat. XIV 19.

4. P.M. Gr. XXV. 112, 132, 393, XLV 52, 601.

στεως. Ἡ ἀπόλυτος κυριότης ἀνήκει μόνον εἰς τὸν παντοκράτορα Θεόν, τὰ δὲ δημιουργήματα πάντα ὑπάγονται ἀνεξαιρέτως εἰς τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ ἐλεγχόν. Καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ Διάβολος τηρεῖται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ ἐλέγχεται. Κατὰ ταῦτα, οὐδὲν δημιουργήματα δύναται νὰ διεκδικήσῃ δικαίωματα ἐφ' ἑτέρου δημιουργήματος. Ἐὰν δὲ τοῦτο ἀληθεύῃ γενικῶς, πολλῶ μᾶλλον διὰ τὸν Διάβολον, τὸν ἀντίπαλον καὶ πολέμιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Σατανᾶς οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ κτισθέντος, οὐδὲν κυριαρχικὸν δικαίωμα δύναται νὰ ἔχῃ, ἀλλ' οὐδ' ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀλόγου καὶ ἀψύχου δημιουργίας, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς θείας Γραφῆς (Ματθ. 8, 31-32). Οὐδὲν νομικὸν δικαίωμα δύναται νὰ ἔχῃ ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀνομίας ἐπὶ τῶν λογικῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲ ἔχῃ ποιᾶν τινα ἐξουσίαν, ταύτην δέον νὰ ἀναζητήσωμεν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου. Διὰ τῆς ἁμαρτίας, δῆλον ὅτι, ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἀρχεκάκου ὄφρου, γίνεται ὄπαδός καὶ ὄργανον τῶν μαιφόνων αὐτοῦ σκοπῶν¹. Ἀπὸ τοιαύτης ἐπόψεως καὶ ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἀμετανόητος ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, λέγομεν ὅτι καθίσταται υἱὸς τοῦ Διαβόλου καὶ τέκνον τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀνομίας, ὁ δὲ Σατανᾶς ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ Θεὸς παραχωρεῖ μὲν εἰς τὸν Διάβολον ποικιλοτρόπως νὰ πειράζῃ τὸν ἄνθρωπον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ νὰ τιμωρῇ, ἵνα καταστήσῃ τοῦτον δοκιμώτερον ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ σταθερώτερον. Οὐδεμίαν ὁμως βίαν δύναται οὗτος νὰ ἀσκήσῃ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ καὶ ἠθικῶς ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἀληθευούσης ὁμως τῆς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σατανᾶ θεωρίας, ἅπαν τὸ ἁμαρτωλὸν τῶν ἀνθρώπων γένος θὰ ἠφανίζετο προφανῶς ὑπὸ τῆς ματιώδους λύσεως τοῦ ἀρχαίου Δράκοντος. Ἡ σχετικὴ, τέλος, ἐξουσία τοῦ Σατατᾶ, προσωρινὸν ὅλως φέρουσα χαρακτῆρα, εἶναι ὑπὸ τινα ἐποψίν ἐξυπηρετικὴ εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σχεδίων τῆς θείας περὶ τὸν ἄνθρωπον βουλήs.

Ἡ παραδοχὴ, ἀφ' ἑτέρου, πραγματικῶν τοῦ Σατανᾶ δικαιωμάτων, αἴρουσα τὴν ἐπὶ τοῦ σύμπαντος ἀπόλυτον τοῦ Θεοῦ κυριότητα, διασπᾷ τὸ σύμπαν εἰς δύο ἀντιτιθεμένας καὶ ἀντιμαχομένας ἀρχάς. Ὁ διῆσμος οὗτος εἶναι τὸ φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας. Ὁ Σατανᾶς δὲν παραμένει πλέον τὸ ἐπαναστατήσαν καὶ πεπτωκὸς τοῦ Θεοῦ δημιουργήματα, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πτώσει ταύτῃ διατελεῖ ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν τοῦ Θεοῦ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἀλλ' ἀρχὴ ἀντιμέτωπος τῷ Κυρίῳ, ἔχουσα ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτῆς κυριότητα τὰς ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὀλισθαινούσας εἰκόνας καὶ ὁμοιότητας τοῦ Θεοῦ. Μία τοιαύτη ὁμως ἀντίληψις, ὡς καὶ προλαβόντες εἶδομεν, εἶναι αὐτόχρημα ἀναληθὴς καὶ βλάσφημος. Πρὸς τούτους, καὶ ἡ ἐσχατολογία τοῦ κακοῦ, κατὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν, οὐδένα διῆστικὸν χαρακτῆρά φέρει,

1. Ἐφεσ. 2, 2.

καθ' ὅσον ἡ ἐν τῇ κολάσει πραγματικότης οὐδαμῶς θὰ ἀποτελέσῃ δύναμιν κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἀντιστρατευομένην, ὡς τοῦτο σχετικῶς συμβαίνει ἐν τῇ ἐπιγείῳ πραγματικότητι, ἀλλὰ θὰ εἶναι κατάστασις παθητικῆ ὄλως καὶ ἐπώδυνος, μακρὰν τῆς εὐφροσύνης τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Καινῇ Γῆ.

Κατὰ ταῦτα, καὶ ἡ ἔννοια τῆς πληρωμῆς οἰωνδῆποτε λύτρων εἰς τὸν Διάβολον, εἶναι ὡσαύτως ἐσφαλμένη. Ἡ πληρωμὴ λύτρων ἐξυπακούει οὐσιαστικὴν κυριότητα καὶ δικαίωμα νομικόν. Τοιαύτης ὅμως κυριότητος καὶ δικαιωμάτων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς προελέχθη, παντάπασιν στερεῖται ὁ Σατανᾶς, ἐντεῦθεν δὲ οὐδεμίαν ἀξίωσιν λύτρων δύναται νὰ ἐγείρῃ. Ὡς τύραννος καὶ δυνάστης τοῦ ἀνθρώπου, ἐχθρὸς καὶ ἐπίβουλος, τίθεται ἐκποδῶν διὰ τῆς πράξεως τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ἀγαθότητος. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ ἰδέα ὅτι τὸ πανάγιον αἷμα τοῦ Κυρίου ἢ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, προσεφέρθησαν ὡς λύτρον εἰς τὸν Σατανᾶν, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὰς ὑπ' αὐτοῦ δῆθεν κατεχομένας ψυχάς, εἶναι αὐτόχρημα βλάσφημος καὶ ἀσεβής, οἱ δὲ λόγοι προφανεῖς. Κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ οἰκονομηθῇ ἡ ἰδέα ὅτι τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ, πηγὴ τῆς ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, δύναται νὰ δοθῇ καθ' οἰωνδῆποτε τρόπον εἰς τὸν Διάβολον, πατέρα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀνομίας. Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος (Β' Κορινθ. 6, 14-16) ; Ἄφ' ἑτέρου ὅμως ἐξ Ἰσοῦ δέον νὰ ἀποκρούσωμεν καὶ τὴν γνώμην ὅτι τὸ αἷμα τοῦ λυτρωτοῦ προσεφέρθη ὡς λύτρον πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα. Οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς ἁμαρτίας δὲν ἐδουλώθησαν εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα, ὥστε πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν ὁ Θεᾶνθρωπος νὰ τῷ προσφέρῃ ὡς λύτρον τὸ αἷμα αὐτοῦ. Ἡ δουλεία, ὡς εἶδομεν, ἡθικῆς φύσεως οὐσα, δέον νὰ νοηθῇ ὡς δουλεία ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας. Οὔτε πάλιν ὁ Θεὸς Πατὴρ δύναται νὰ ἀξιῶσῃ τὴν λῆψιν τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, οἶονεὶ καθηδυνόμενος ἐν τῇ προσφορᾷ, ὡς τις φιλέκδικος ἄρχων ζητῶν ἀποζημιώσεις διὰ προσγενομένας αὐτῷ ζημίας καὶ ἐπιβουλὰς. Τοιαῦται ἔννοιαι εἶναι παντελῶς ἀλλότριαι τῆς ἀπέιρου ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεσματῆς τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀνακλήσει τοῦ πεπτωκότος. Τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς ὑπερτάτης θυσίας τοῦ Θεανθρώπου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Τὴν θυσίαν ταύτην, ἀπαξ ἐλευθέρως δοθεῖσαν, δέχεται ὁ Θεὸς Πατὴρ ὡς νίκην, δικαίαν κατὰ τῆς ἀνομίας καὶ ἀδικίας, διὰ τὴν οἰκονομίαν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν διεξάγεται ἡ μεταξὺ Θεοῦ καὶ τοῦ Διαβόλου συμφωνία κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, εἶναι ἀπὸ ἡθικῆς πλευρᾶς ἀπαράδεκτος. Εἶδομεν ὅτι ὁ Διάβολος, ἐνιδὼν ἐν τῷ Κυρίῳ λύτρον πολλῶν τιμωτέρων πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένων ψυχῶν, ἐξήπατήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὅτι ἡδύνατο νὰ τηρήσῃ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ Θεανθρώπου. Ἡ ὑπὸ τὴν σάρκα ὅμως ὑποκρυπτομένη θεότης τοῦ Λυτρωτοῦ, ληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, κατέλυσε τῇ παντοκρατορικῇ αὐτῆς δυνάμει τὸ κράτος τοῦ

τυράννου. Καὶ γενικῶς μὲν ἡ ἰδέα τῆς χρήσεως ἀπάτης ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ἀνάρμοστος εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Θεοῦ. Ἐν τῇ ἡθικῇ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖα εἶναι ἀδιανόητος ἡ χρῆσις μέσου ἀνηθικοῦ πρὸς ἅγιον ἔστω σκοπὸν. Ἐὰν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἡθικῆς τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου ἐνεργείας τοιαύτη σκοπιμότης κρίνεται ἐπιλήψιμος καὶ ἀνήθικος, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἀπολύτου ἐνεργείας τοῦ θεοῦ εἶναι ἀδιανόητος ἐνεργεῖα, ἥτις ἀφ' ἑαυτῆς καταλύει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπολύτου ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ. Οὔτε ἄλλιν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρῆσις ἀπάτης ἐν τῷ ἔργῳ τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ δικαία ἀνταπόδοσις εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπάτην, δι' ἧς ὁ Διάβολος παρέσυρε τὸ πάλαι τὸν ἄνθρωπον. Τοιοῦτου εἶδους ἀντίποινα δύνανται μὲν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπαθοῦς καὶ ἐφαμάρτου πραγματικότητος, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς θείας βουλῆς καὶ ἐνεργείας.

Ὅμοίως ἡ ἰδέα τῆς ἀπάτης δὲν δύναται νὰ ἐναρμονισθῇ καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν οἰασδῆποτε συμφωνίας ἢ συναλλαγῆς. Συνάπτειν συμφωνίαν μετὰ τινος σημαίνει ἀναγνωρίζειν παρ' αὐτῷ ἀντικειμενικόν τι δικαίωμα ἢ ἐξουσίαν, ἐφ' ὧν ἐρείδεται τὸ ἐπὶ ἴσοις ὅροις καὶ ἐλευθέρως συμβάλλεσθαι. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, ὡς εἶναι φανερόν, ἡ διαπραγματεύσις εἶναι ἀκατανόητος. Νῦν, ὅμως, τίνι τρόπῳ ὁ Θεὸς διαπραγματεύεται μετὰ τοῦ Διαβόλου καὶ συμφωνεῖ τὴν εἰς αὐτὸν πληρωμὴν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; Ἐὰν ὁ Σατανᾶς ἐξηπατήθῃ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεχνάσματος εἰς τὸ νὰ δεχθῇ τιμὴν ἐφ' ἧς οὐδὲν φυσικῶς δικαίωμα εἶχε, τότε ποῖον συμβαλλομένου μέρος ἠδύνατο οὗτος νὰ ἐπέχῃ ἐν τῇ συμφωνίᾳ ταύτῃ; Ἡ θέσις αὐτοῦ προφανῶς δὲν ἀπέχει ἀπλῆς φενάκης. Ἀφ' ἑτέρου, πάλιν, πῶς ἡ ψυχὴ ἢ τὸ αἷμα ἢ ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἠδύναντο νὰ δοθῶσιν ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τὸν Διάβολον διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ κράτους αὐτοῦ, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Θεᾶνθρωπος ἀκριβῶς προέγνω, ὅτι πρὸς ὧραν μόνον θὰ παρέμενεν εἰς τοῦ θανάτου τὸ κράτος, μετ' οὐ πολὺ δὲ θὰ ἀνεβίου ἐκ τῶν νεκρῶν τροπαιοῦχος καὶ δυνατός; Κατὰ ταῦτα ἡ βᾶσις τῆς συμφωνίας ἀφ' ἑαυτῆς καταρρέει, ἡ δὲ νίκη φαίνεται ἄνισος καὶ ἄδικος. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἄδικος κατὰ τοῦ Διαβόλου νίκη, ἢ ὡς ἐξ ὑφαρπαγῆς τῆς γνώμης τοῦ ἑτέρου καὶ διὰ δόλου ἐπιτευχθεῖσα, ἔστω καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐπιτυχῆς, δὲν δύναται προδήλως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀρραγὲς βᾶθρον, ἐφ' οὗ σταθερῶς νὰ ἐγερθῇ ἡ πράξις τῆς θείας περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ ἀπολυτρωτικὸν τοῦ Κυρίου ἔργον φέρεται ἐρειδόμενον οἶονεὶ ἐπὶ σαθρῶν βάσεων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν κυρίαις γραμμαῖς τὰ κεντρικὰ στοιχεῖα τὰ καθι-
στῶντα τὴν θεωρίαν ταύτην ἀπαράδεκτον. Ἐπὶ τῶν στοιχείων δὲ τούτων
καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐρειδομένη καὶ ἡ ἀντίπαλος κριτικὴ, ἐπέκρινεν ἐκάστοτε ἐπὶ
ἀνηθικότητι καὶ μυθισμῶ τὴν σωτηριολογίαν καθόλου τῆς ἀρχαίας Ἐκκλη-

σίας. Παρά τὰ προλεχθέντα ὅμως ἡ μομφή αὐτῆ δὲν εἶναι κατὰ πάντα δι-
καία. Καὶ πρῶτον, ὡς εἵπομεν, ἡ θεωρία αὐτῆ ἀποτελεῖ σποραδικὸν φαι-
νόμενον ἐν τῇ σωτηριολογίᾳ τῶν ἱερῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Πατέ-
ρων, ἐν δὲ τῇ ὅλῃ σωτηριολογίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας κατέλαβεν ὅλως
δευτερεύουσαν θέσιν¹. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν κυρίων αὐτῆς ἐκ-
προσώπων δὲν ἐξετάζεται ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν αὐτῆς μορφήν (ἐξαιρέσει τοῦ
ἱεροῦ Γρηγορίου Νύσσης) καὶ κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς φυσικὰς ἀκολουθίας.
Τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἄλλως, ὅτι παρὰ τοῖς εἰρημένους Πατράσι συμπληροῦ-
ται αὐτῆ πολλαχῶς καὶ ὑπὸ τῶν ἐτέρων περὶ ἀπολυτρώσεως θεωριῶν. Εἶναι
βεβαίως φανερόν, ὅτι ἡ φαντασία καὶ μυθική τις γλῶσσα διεδραμάτισαν
σπουδαῖον πρόσωπον ἐν τῇ διατυπώσει τῆς θεωρίας². Αἱ μεταφορικαὶ ὅμως
καὶ ποιητικαὶ εἰκόνες αἱ χρησιμοποιούμεναι ὑπὸ τῶν ἱερῶν Πατέρων, δέον
νὰ νοηθῶσιν ὡς ἀπόπειρα δραματοποιήσεως τοῦ βασιικοῦ γεγονότος τῆς πί-
στεως τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς θεωρίας, ἀπόπειρα πρὸς
ἀνάδειξιν καὶ ἔξαρσιν τῶν δυσκόλων συνθηκῶν, ὑφ' ἧς ὁ Κύριος συνέτριψε τὸ
κράτος τῆς ἀποστασίας καὶ ἠθέλησε νὰ σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα³. Οἱ ἱεροὶ
Πατέρες διὰ τῆς θεωρίας τῶν ταύτης ἡγειραν τὸ ὀρθὸν πρόβλημα, τὴν θέσιν
τοῦ Διαβόλου καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ πάλιν καὶ νίκην τοῦ Θεανθρώπου ἐν τῷ
ἔργῳ τῆς ἀπολυτρώσεως. Τὸν σχετικὸν τοῦτον διῆρισμὸν προσεπάθησαν νὰ
ἐξάρωσιν. Ἐν τῇ προσπάθειᾳ τῶν ὅμως νὰ ὑπεισέλθωσιν εἰς λεπτομερείας
παρεσῆθησαν ὑπὸ τῆς φαντασίας αὐτῶν, ἥτις ὡς ὄργανον ἑναργοῦς καὶ σα-
φοῦς διδασκαλίας ὑπολείπεται, ὡς εἰκός, τοῦ πραγματικῶς καὶ συγκεκρι-
μένως διανοεῖσθαι καὶ διατυποῦν ἐννοίας σαφεῖς καὶ ἑναργεῖς.

1. N. Ladomersky, *Le dogme de la Rédemption dans la Théologie Russe*.
œuvre de Pierre Sviétlov. Paris 1940, σ. 33.

1. Ὅπως ὁ ἱερός Κύριλλος Ἱεροσολύμων ὁμιλεῖ περὶ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου
ὡς «αδελάτος» ἔχοντος ἐνέργειαν ἐμεικτοῦ δηλητηρίου, δι' οὗ ὁ Δράκων ἀποβάλλει τοὺς
ἤδη ὑπ' αὐτοῦ καταποθέντας (Catech. XII, ιε', P. M. Gr. 33,741). Τὰ αὐτὰ που λέγει
καὶ ὁ ἱερός Πρόκλος (Orat. de laud. S. Mariae ζ', P. M. Gr. 65,721). Ὁ Ἱσίδωρος
Ἡλλουσιώτης γράφει περὶ «στρατηγήματος», δι' οὗ ὁ βασιλεὺς Κόριος κερτερεῖ τοῦ πα-
νούργου (Erist. IV, CLXVI, P. M. Gr. 78 1256, 1257). Ὡσαύτως καὶ ὁ ἱερός Μά-
ξιμος ὁ Ὁμολογητὴς ὁμιλεῖ περὶ τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ ὡς «δηλητηρίου», δια-
φθείραντος τὸν πάλιν, θεότητος ἐλπίδι, δουλώσαντα τὸν ἄνθρωπον (Cap. quinq. cent.
I, 14, P. M. Gr. 90 1181 - 1184). Ὡς ἄλλαχού δ' ἐσημειώσαμεν, ὁ ἱερός Γρηγόριος
Νύσσης ὁμιλεῖ περὶ ἀγκίστρον, ὅπερ καταπιὼν ὁ Σατανᾶς, ὡς ἄλλος ἀπληστος ἰχθύς,
παρέμεινε κρεμάμενος ἀπὸ τῆς θείας τοῦ Κυρίου δυνάμεως.—Αἱ φράσεις αὗται ὁμοῦ
λαμβανόμεναι ἐμφαίνουσι ἐπὶ τὸ δραματικώτερον τὴν τέχνην τῆς θείας πανσοφίας, τὴν
πρυτανεύουσαν ἐν τῷ ἀπολυτρωτικῷ τοῦ Σωτῆρος ἔργῳ, δι' ἧς αἴρεται τῆς δουλείας
ὁ ζυγὸς καὶ συντρίβεται τοῦ μισοκάλου τὸ κράτος. Ἡ τέχνη αὐτῆ συνίσταται εἰς τὴν
περικάλυψιν τῆς θείας φύσεως ὑπὸ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου, ὥστε, δελεαζόμενος ὁ Διά-
βολος προσβάλλει τῷ Θεανθρώπῳ καὶ κατασυντρίβεται.

3. Rivière J., *Rédemption chez les Pères*, D. Th. C., t. XIII, σ. 1939.

Ἡ ἐν τῷ κόσμῳ παρουσία τοῦ κακοῦ, ὑπὸ τὴν ποικίλην τῆς ἀμαρτίας ὄψιν, ἀποτελεῖ ζοφερὰν πραγματικότητα, ὅφ' ἦν ἔκπαλαι κατώδυνος ἑταλιπωρεῖτο καὶ κατετρώχετο ἡ τάλαινα ἀνθρωπότης. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἄρσις τοῦ κακοῦ ἀπετέλεσε τὸ χαροποιὸν εὐαγγέλιον διὰ τοὺς ἐν τῷ σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους, τὸ ζωτικὸν τῆς πίστεως νεῦρον. Ἀλλὰ καὶ σήμερον, ὅτε σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης ὀδυνᾶται στενάζουσα ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ ποικιλομόρφου κακοῦ, τοῦ οἰονεὶ παγιωθέντος ἐν τῇ συνειδήσει τῆς αὔθις εἰς τὸν Σατανᾶν ἀπεμποληθείσης ἀνθρωπότητος, τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀρχαίου Ὁφεως, διὰ τοὺς νοῦν ἔχοντας, δὲν ἀποτελοῦσιν ἐφευρήματα τῆς εὐφραντάστου διανοίας δεισιδαιμόνων τινῶν, ἀλλ' ἐξουσίας πραγματικάς, ἃς δέον οὗτοι νὰ καταπαλαίωσι διὰ τῆς πίστεως. Τοῦτο δὲ ἀνέκαθεν συνειδότες καὶ οἱ ἱεροὶ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, καθ' ὃ πνευματικοὶ ἐργάται καὶ ἀγωνισταί, καὶ εἰς τὰ διδάγματα τῆς πίστεως ἀκολουθήσαντες, εἶδον ἐν τῷ Σατανᾷ κεντρικὸν σημεῖον τοῦ σωτηριώδους τοῦ Κυρίου ἔργου, ὅπερ ἐπειράθησαν νὰ ἐξάρωσι ποικιλοτρόπως. Εἶναι βεβαίως ἀληθές, ὅτι ἔνιοι τούτων παρεσύρθησαν ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῆς τοιαύτης διαπραγματεύσεως εἰς ὑπερβολὰς ἀπαραδέκτους. Ἡ οὐσία ὅμως παραμένει ἑσαεὶ ἀληθής. Ὁ Σατανᾶς δὲν ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἐν τῷ κόσμῳ ἀρχήν, ἀλλ' εἶναι τὸ ἀποστατήσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργήμα, οὗτινος τὸ κράτος συνετρίβη ὑπὸ τῆς σωστικῆς τοῦ Κυρίου ἐνεργείας, ἡ δὲ δύναμις προώρισται ἐπὶ τῷ τέλει τῶν αἰῶνων νὰ ἐκμηδενισθῇ.